

Ο άγνωστος Ελληνισμός των Σκοπίων

Ενώ τις μέρες που διανύουμε το θέμα της ονομασίας των Σκοπίων (Π.Γ.Δ.Μ.) είναι κυρίαρχο, μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να γίνεται γνωστό στην ελληνική κοινή γνώμη, ότι στο νότιο τμήμα των Σκοπίων υπάρχει ελληνική μειονότητα. Η μειονότητα αυτή στα μέσα του 19ου αιώνα ήταν όμως πλειονότητα σε μία εδαφική λωρίδα βόρεια των ελληνικών συνόρων, στην περιοχή που περιλαμβάνει την Αχρίδα, το Μοναστήρι, την Γευγελή και την Στρώμνιτσα και με όρια προς Βορρά το Κρούσοβο και τον Πρίλαπο. Εκεί ακριβώς βρίσκονται και τα όρια της ιστορικής και γεωγραφικής Μακεδονίας, διότι γεωγραφική Μακεδονία, ως όρος ανεξάρτητος και διαφορετικός από την ιστορική, δεν υφίσταται.

Τη διαφοροποίηση των όρων “γεωγραφική” και “ιστορική” Μακεδονία επέβαλαν οι Βούλγαροι εθνικιστές μετά το βουλγαρικό εκκλησιαστικό σχίσμα του 1870 βάζοντας τη Μακεδονία στην κλίνη του Προκρούστη, προεκτείνοντας τα όριά της βόρεια των Σκοπίων για να εξυπηρετήσουν τις επιδιώξεις τους και προετοίμασαν έτσι το έδαφος για την επινόηση από τον Τίτο του “μακεδονικού” έθνους το 1944.

Κατά τα μέσα του 19ου αιώνα οι χριστιανοί της Πελαγονίας (η περιοχή του Μοναστηρίου - Κρουσόβου που κατ’ εξοχήν κατοικούνταν από Έλληνες) διακρίνονταν σε δύο γλωσσικές ομάδες: τους σλαβόφωνους, οι οποίοι ήταν κυρίως γεωργοκτηνοτρόφοι και τους βλαχόφωνους που προέρχονταν από την περιοχή της Μοσχόπολης της Βορείου Ηπείρου, απ’ όπου είχαν μεταναστεύσει μαζικά κατά τον 18ο αιώνα, εξαιτίας των αλβανικών καταπιέσεων. Η παιδεία, η εκκλησία και η κουλτούρα στην βόρεια αυτή μακεδονική ζώνη ήταν σε ελληνικά χέρια και η εθνική συνείδηση, όταν υπήρχε, ήταν ελληνική. Στο σύνολό τους οι χριστιανοί κάτοικοι είχαν το βλέμμα στραμμένο προς τον ελληνισμό και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Ειδικότερα, οι βλαχόφωνοι Έλληνες είχαν παρουσιάσει σημαντική οικονομική και πνευματική ανάπτυξη, ασκώντας τις τέχνες, τις επιστήμες και το εμπόριο και διατηρώντας σημαντικούς εμπορικούς οίκους στην Κεντρική Ευρώπη, στην Αλεξάνδρεια κ.α.

Η δημιουργία βουλγαρικής εθνικής συνείδησης στην Πελαγονία, όπως και γενικότερα στον χώρο της Μακεδονίας, άρχισε με ρωσική πρωτοβουλία και

οργάνωση, από το 1846 και εντάθηκε μετά το 1870, οπότε η βουλγαρική Εκκλησία (Εξαρχία) αποσπάστηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ο σλαβόφωνος πληθυσμός διχάστηκε: άλλοι παρέμειναν πιστοί στο Πατριαρχείο και στην ελληνική ιδέα και άλλοι θεώρησαν εαυτούς Βουλγάρους και προσχώρησαν στην Εξαρχία. Οι βλαχόφωνοι, όμως, παρέμειναν στο σύνολό τους φανατικοί Έλληνες, παρά την ύπαρξη και δράση ισχυρής ρουμανικής προπαγάνδας, η οποία συνεπικουρούμενη από τον βουλγαρικό εθνικισμό και το οθωμανικό κράτος, προσπαθούσε να προσεταιρισθεί τους Βλάχους της περιοχής. Την προσήλωση των Βλάχων της Πελαγονίας στον ελληνισμό επισημαίνει και ο Σκοπιανός ιστορικός Bitoski, ο οποίος αναφέρει ότι: “Αυτοί οι Βλάχοι, βαθμιαία καθίστανται η κύρια δύναμη στο πλευρό της Μητροπόλεως Πελαγονίας για την προώθηση της Μεγάλης Ελληνικής Ιδέας. Οι ναοί και τα σχολεία της πόλης του Μοναστηρίου ήταν κατά τα μέσα του 19ου αιώνα σε ελληνικά χέρια...”. Παρόμοια είναι και η μαρτυρία του Γάλλου δημοσιογράφου Michel Paillares, ο οποίος περιηγήθηκε την Μακεδονία το 1904: “Στο Μοναστήρι, όλοι οι Βλάχοι είναι Έλληνες ως τα βάθη της καρδιάς τους, με ελληνικές παραδόσεις και ιδανικά. Στέλνουν πάνω από δύο χιλιάδες παιδιά στα σχολεία του ελληνισμού, που τα πλουτίζουν με τις εισφορές τους. Αυτοί βρίσκονται επικεφαλής του πιο σκληρού και αμείλικτου αγώνα εναντίον της Βουλγαρίας και Ρουμανίας. Δημιούργησαν μια μυστική επιτροπή που είναι ο τρόμος των κομιτατζήδων. Ούτε ο μητροπολίτης ούτε ο Έλληνας πρόξενος μπορούν να μετριάσουν τον έξαλλο πατριωτισμό τους...”.

Την εποχή του Μακεδονικού Αγώνα ισχυρή παρουσία είχε ο βλαχόφωνος ελληνισμός, εκτός από το Μοναστήρι, στις πόλεις Σκόπια, Βελεσσά, Αχρίδα, στο Κρούσοβο και στα χωριά του βουνού Περιστέρι Μεγάροβο, Τύρνοβο, Νιζόπολη, Γκόπεσι, Μηλόβιστα κ.ά.

Οι σλαβόφωνοι κάτοικοι που παρέμειναν πιστοί στο Πατριαρχείο και διατήρησαν ελληνική εθνική συνείδηση βρίσκονταν κατά μήκος των ελληνικών συνόρων στις περιοχές Μοναστηρίου, Γευγελής και Στρώμνιτσας. Εναντίον αυτών στράφηκε κυρίως η βουλγαρική προπαγάνδα και στρατιωτική δράση κατά την διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα (1870-1908).

Οι Βούλγαροι, με επιμονή, παρά το αντίθετο λαϊκό αίσθημα που συναντούσαν στις εστίες του ελληνισμού, χάρη στην συμπαράσταση των Ρώσων, αλλά και των άλλων Δυνάμεων όπως και του Πάπα, και κυρίως με τα άφθονα χρήματα της Σόφιας για δημιουργία σχολείων και εξαγορά συνειδητήσεων, κατόρθωσαν να περιορίσουν το ελληνικό στοιχείο εκεί όπου άλλοτε κυριαρχούσε.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στα Σκόπια, μετά την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου

(1878), συγκεντρώθηκαν σε κείμενο διαμαρτυρίας κατά των Μεγάλων Δυνάμεων 10.000 ελληνικές υπογραφές. Η ελληνική κοινότητα εκεί, διατηρούσε δύο εκκλησίες, ημιγυμνάσιο, παρθενγωγείο, και δημοτικό σχολείο με περισσότερους από 850 μαθητές. Ήδη στα τέλη του 19ου αιώνα οι Έλληνες κάτοικοι της πόλης των Σκοπίων περιορίστηκαν σε 2.000-3.000. Πιο χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η υποχώρηση του ελληνικού στοιχείου στην ιστορική πόλη της Αχρίδας. Η Αχρίδα είναι κτισμένη στην θέση της αρχαίας πόλης Λύχνου, στο βορειοανατολικό άκρο της ομώνυμης λίμνης. Ακόμα και ο Constantin Jirecek, Τσέχος καθηγητής της Ιστορίας και υπουργός Παιδείας του βουλγαρικού κράτους, ομολογεί ότι “η Αχρίδα ήταν από τον 12ο αιώνα προμαχώνας του ελληνισμού στη Μακεδονία”, ενώ ο Γερμανός Hermann Wendel την ονομάζει “ακρόπολη του ελληνισμού”. Στα μέσα του 19ου αιώνα η Αχρίδα ήταν μεγάλο εμπορικό κέντρο με τουλάχιστον 8.000 χριστιανούς βλαχόφωνους όλοι με ελληνική εθνική συνείδηση και παιδεία.

Από την Αχρίδα καταγόταν ο Αναστάσιος Πηχεών, βασικός πρωταγωνιστής των επαναστατικών κινημάτων της Βορειοδυτικής Μακεδονίας κατά τον 19ο αι. και ο Μαργαρίτης Δήμιτσας, κορυφαίος ιστοριογεωγράφος της αρχαίας Μακεδονίας, ο οποίος με τις έρευνές του κατέδειξε την ιστορική συνέχεια του ελληνισμού στη Μακεδονία.

Ενδεικτικές της ακμής του ελληνισμού της Αχρίδας στα μέσα του 19ου αιώνα, είναι και η μαρτυρία του Ρώσου καθηγητή Victor Grigorovic ο οποίος γράφει ότι το 1845 στην Αχρίδα κυριαρχούσε η ελληνική γλώσσα, η βουλγαρική ομιλείτο μόνο σε στενό οικογενειακό κύκλο, ενώ δεν υπήρχε ούτε ένας που να μπορούσε να διαβάσει σλαβική γραφή.

Ο ελληνισμός μπορεί να μειώθηκε μέχρις εξαφανίσεως στην περιοχή της Αχρίδας και των Σκοπίων, παρέμεινε όμως ισχυρός καθ’ όλη την διάρκεια του 20ού αιώνα στην περιοχή της Πελαγονίας με βασικά προπύργια το Μοναστήρι και το Κρούσοβο.

Στο Μοναστήρι από το 1870 μέχρι το 1912 οργιάζαν ποικίλες εθνικές προπαγάνδες.

Όμως, οι βλαχόφωνοι Έλληνες του Μοναστηρίου παρουσίασαν πρωτοφανή οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη κατά τον 19ο αιώνα, η οποία τους επέτρεψε να χρηματοδοτήσουν εκκλησίες, σχολεία και συλλόγους, με τα οποία μπόρεσαν να αντέξουν στις ξένες πιέσεις.

Χαρακτηριστικό του εθνικού αυτοπροσδιορισμού της ίδιας κοινότητας είναι το υπόμνημα που απηύθυναν προς τις Μεγάλες Δυνάμεις το 1903, το οποίο κατέληγε:

“...λαλούμεν ελληνιστί, βουλγαριστί, βλαχιστί, αλβανιστί, αλλ’ ουδέν ήττον εσμέν άπαντες Έλληνες και ουδενί επιτρέπομεν ν’ αμφισβητεί προς ημάς τούτο”.

Στο Κρούσοβο τώρα, ορεινή βλαχόφωνη κωμόπολη βόρεια του Μοναστηρίου, ο ελληνισμός είχε ανέκαθεν συντριπτική πλειοψηφία. Οι Κρουσοβίτες ασχολήθηκαν με το εμπόριο και ανέπτυξαν την Παιδεία σε τέτοιο βαθμό ώστε ανέδειξαν πέντε καθηγητές των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, μεταξύ των οποίων και ο Αλέξανδρος Σβώλος.

Επίσης το ίδιο σπουδαίος αν και λιγότερο γνωστός, είναι και ο Δημήτρης Λάλας ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες μουσικούς, μαθητής, στενός συνεργάτης και φίλος του διάσημου μουσουργού Βάγκνερ. Μάλιστα τον βοήθησε στην τελειοποίηση του έργου του “Der Ring des Nibelungen” που αποτέλεσε τη βάση του γνωστού “Άρχοντα των Δακτυλιδιών”.

Μετά την απελευθέρωση από τον οθωμανικό ζυγό τώρα, το 1912, και την υπαγωγή της περιοχής στο νεοσύστατο Βασίλειο Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, που αργότερα ονομάστηκε Γιουγκοσλαβία, η κατάσταση του ελληνισμού άλλαξε προς το χειρότερο. Οι Σέρβοι έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία και τις ελληνικές εκκλησίες και απαγόρευσαν την χρήση της ελληνικής γλώσσας. Μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού της Πελαγονίας μετανάστευσε στο ελληνικό έδαφος, κυρίως στην Φλώρινα και στην Θεσσαλονίκη, ενώ οι Σέρβοι μετέφεραν Βόσνιους και Κροάτες στην Πελαγονία με στόχο την εθνολογική αλλοίωση της περιοχής. Γενικά το γιουγκοσλαβικό κράτος με ποικίλες πιέσεις προσπάθησε επί σχεδόν τριάντα χρόνια να πείσει τους Βουλγάρους, Αλβανούς και Έλληνες κατοίκους της σημερινής Π.Γ.Δ.Μ. ότι είναι “Παλαιοί Σέρβοι” (Stari Srbi), οι οποίοι είχαν χάσει την εθνική τους ταυτότητα.

Παράλληλα, κατά την διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, οι βουλγαρικές δυνάμεις επιδόθηκαν και πάλι σε προσπάθεια εκβουλγαρισμού του ελληνικού στοιχείου. Χαρακτηριστικές των αλλεπάλληλων σερβικών και βουλγαρικών καταπιέσεων επί των ελληνικών πληθυσμών της Πελαγονίας, υπήρξαν οι διαδοχικές αλλαγές των ελληνικών επωνύμων: ο Παναγιωτίδης, π.χ. μετονομάστηκε από τους Σέρβους το 1913 σε Παναγιώτοβιτς, από τους Βουλγάρους το 1916 σε Παναγιώτωφ, από τους Σέρβους το 1919 πάλι σε Παναγιώτοβιτς, από τους Βουλγάρους το 1941 σε Παναγιώτωφ και τέλος από τους (Σλαβο-) “Μακεδόνες” του Τίτο το 1945 σε Παναγιωτόφσκι. Η κατάληξη των ελληνικών επωνύμων σε -σκι υιοθετήθηκε ως μία ουδέτερη, σλαβικού χαρακτήρα κατάληξη, εφ’ όσον η κατάληξη -ωφ θύμιζε Βουλγαρία και η κατάληξη -ιτς Σερβία.

Μέχρι και σήμερα τα επώνυμα των ελληνικής καταγωγής κατοίκων της Π.Γ.Δ.Μ. φέρουν την κατάληξη -σκι, με πρώτο συνθετικό το παλιό ελληνικό επώνυμο.

Και φθάνουμε στο σήμερα: Το επίσημο ελληνικό κράτος, πιστό στην πατροπαράδοτη έλλειψη οποιασδήποτε εξωτερικής πολιτικής για τις ελληνικές μειονότητες στις γειτονικές χώρες (Β. Ήπειρος, Κων/πολη, Ίμβρος – Τένεδος), αδιαφόρησε πλήρως και για την προσπάθεια αφελληνισμού της Πελαγονίας από το 1850 μέχρι και σήμερα.

Αποτέλεσμα της μακροχρόνιας και συστηματικής προπαγάνδας και καταπίεσης, ήταν η προοδευτική προσχώρηση των σλαβοφώνων Ελλήνων της Πελαγονίας στην “μακεδονική” εθνότητα. Όμως η πολύχρονη πλύση εγκεφάλου για εμπέδωση της “μακεδονικής εθνότητας” δεν πέρασε στους βλαχόφωνους κατοίκους της Πελαγονίας. Το μεγαλύτερο μέρος των Βλάχων του Μοναστηρίου και του Κρουσόβου μιλούν ακόμη τα ελληνικά και διατηρούν την ελληνική εθνική συνείδηση, ακόμη και όταν φοβούνται να την εκδηλώσουν ανοιχτά (κυρίως από το 1990 και μετά).

Οι στατιστικές του κράτους των Σκοπίων δεν αναφέρουν ελληνική μειονότητα. Είναι πιθανό ότι οι Έλληνες στο γειτονικό κράτος ανέρχονται σε περισσότερους από 100.000, χωρίς να είναι δυνατή ακριβής εκτίμηση.

Ελάχιστοι απ’ όσους έχουν ελληνική καταγωγή τολμούν να εκδηλωθούν ανοιχτά, επειδή υπάρχει ένας απέραντος φόβος καθώς και η βεβαιότητα ότι το ελληνικό κράτος δεν πρόκειται να τους προστατεύσει. Όπως γίνεται συνήθως στην Ελλάδα, το κενό του ενδιαφέροντος για την μειονότητα της Π.Γ.Δ.Μ. προσπαθούν να καλύψουν ιδιωτικοί φορείς και μεμονωμένα άτομα. Τελείως ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο Πρίλεπ λειτουργεί φροντιστήριο ελληνικών η Κατερίνα Βίδα, η οποία υφίσταται πολλούς διωγμούς από το καθεστώς. Στην πόλη των Σκοπίων ελληνικό φροντιστήριο λειτουργούσε η Ένωση Βλάχων με την Νόρα Γέρου. Δυστυχώς οι αρχές το έκλεισαν καθαιρώντας την διοίκηση του συλλόγου και τοποθετώντας δοτή και ελεγχόμενη από αυτούς ηγεσία. Στην Ρέσνα, ο Νικόλας Κωνσταντινίδης αγωνίζεται για την δημιουργία ενός ιδρύματος ελληνικού πολιτισμού με επίσης τρομερές διώξεις από το καθεστώς.

Στην αμιγέστερη ελληνική πόλη, το Κρούσοβο (ελληνο-βλάχικη κατά 90%) λειτουργούν δυο φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας, με την Κατερίνα Βίδα που πηγαίνει και διδάσκει από το Πρίλεπ και τον Άλκη Σδράλλα, που πηγαίνει από το Μοναστήρι.

Συμπερασματικά, στο Μοναστήρι και στα άλλα βλαχόφωνα κέντρα της Πελαγονίας ο ελληνισμός εξακολουθεί να υπάρχει, επιδεικνύοντας πρωτοφανή ανθεκτικότητα, σε πείσμα της νεοελληνικής άγνοιας και αδιαφορίας. Η πλήρης εγκατάλειψή του από το ελληνικό κράτος μετά το 1913 υπήρξε εθνική παράλειψη, που όμοιά της δεν θα βρει κανείς στην ιστορία των γειτονικών λαών Σέρβων, Βουλγάρων, Αλβανών και Τούρκων, όσο και αν ψάξει. Αψευδείς μάρτυρες άλλωστε της ιστορικής παρουσίας του ελληνισμού στον χώρο της Πελαγονίας είναι και τα σωζόμενα πάμπολλα αρχιτεκτονικά μνημεία, κοσμικά και εκκλησιαστικά.

Στην Αχρίδα, το αρχοντικό της οικογένειας Ρόμπη είναι το κόσμημα της πόλης. Στο Κρούσοβο και το Μοναστήρι, σώζονται επίσης αρκετά από τα παλιά ελληνικά αρχοντικά της εποχής της ακμής του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Μεγαλύτερη ιστορική σημασία έχουν τα εκκλησιαστικά μνημεία, τα οποία, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, υφίστανται συστηματική παραχάραξη. Ενδεικτική περίπτωση αποτελεί η κατεδάφιση μέρους της Μονής του Οσίου Ναούμ Αχρίδας και η ανέγερση στη θέση της ξενοδοχείου.

Οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι οι Έλληνες ομογενείς σε όλη την ιστορική τους πορεία έχουν σταθεί άξιοι της ελληνικότητάς τους, την οποία δεν εγκατέλειψαν ούτε στην σύγχρονη εποχή της πτώσης των ιδεολογιών και της παγκοσμιοποίησης. Την απέδειξαν δε, τόσο με την οικονομική και πνευματική ανάπτυξη που επέδειξαν, όσο και με την συμμετοχή τους στους εθνικούς αγώνες. Η ελληνική μειονότητα των Σκοπίων είναι δυστυχώς η πιο αδικημένη, η πιο λησμονημένη και η πιο αγνοημένη από όλες τις ελληνικές μειονότητες και παροικίες του εξωτερικού.